

Kültürel Hafızanın Hatırlama Figürleri: Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Armalar

Figures of Remembrance in Cultural Memory: Coats of
Arms in the Ottoman Empire and the Republic of Turkey

N. Gamze Ilıcak Yücel*

Öz

Modern dönemde armalar, ulusların tarihi ve kültürel hafızasının politik ve kurumsal izdüşümlerini teşkil etmektedir. Armalarda kullanılan semboller ise ulusların köken anlatılarının, evren, dünya, doğa ve coğrafya tasavvurlarının, kutsal kabul edilen inanç ve değerlerin, savaş, devrim, ihtilal gibi büyük politik olayların biyografik hikâyelerini bir bütün olarak anlatacak şekilde seçilmektedir. Bu bağlamda armalar geçmiş ile gelecek üzerinde kurulan hafıza köprüleri işlevini görmekte olup geçmişin hafızasını gelecek nesillere taşınmasına yardımcı olur. Bu çalışmada, Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde devlet arması denemelerini, hafıza-kimlik-kültür terkibi bağlamında ele aldım. Bununla birlik-

Geliş tarihi (Received): 05-12-2024 Kabul tarihi (Accepted): 17-05-2025

* Doç. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. İstanbul-Türkiye/Assoc. Prof. Dr., İstanbul Gelişim University Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature. ngilicak@gelisim.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-1193-5384

te batılı/modern kurumsallaşma ile kültürel hafıza arasında arma üzerinden nasıl bir terkip kurulduğu sorusuna cevap aradım. Çalışmada öncelikle hatırlama figürü olarak armanın tarihi ve kültürel kökenlerine yer verdim. Daha sonrasında armanın kültürel hafızadan rafine edilmiş sembolleriyle Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki kullanım amaçlarına, misyonlarına ve işlevlerine, dönemin politik iklimini de denklemin içerisinde tutarak yer verdim. Modern dönemde devlet armaları ulus (devlet) inşalarının bir parçası olması sebebiyle Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde devlet armaları, modern devlet düşüncesinin izdüşümü olarak ortak zemine dayanmaktadır. Buna mukabil, armalar tasarlanmasında kullanılan kültürel hafıza sembolleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde farklı siyasî ve ideolojik saiklere göre belirlenmiştir. Osmanlı devlet armasında Türk halk kültürü, İslam dini, hanedanlık sembolleri ile modernleşme süreçlerinin izlerini taşımıştır. Cumhuriyet dönemi devlet arması, teşebbüs aşamasında kalsa da armanın tasarımında Osmanlı devlet armasındaki sembollerin kullanılmaması istenmiştir. Devlet armasının belirlenmesi için yapılan müsabaka sonucunda birinci seçilen Namık İsmail Bey'in Cumhuriyet Arması Türk mitolojisi ile modernleşme arasında bir bağ kurmuş olsa da kabul edilmemiştir.

Anahtar sözcükler: *kültürel hafıza, armalar, Arma-i Osmanî, Cumhuriyet Arması*

Abstract

In the modern era, coats of arms serve as political and institutional projections of a nation's historical and cultural memory. The symbols used in coats of arms are carefully chosen to narrate the biographical stories of a nation's origin myths, perceptions of the universe, world, nature, and geography, as well as sacred beliefs and values, and major political events such as wars, revolutions, and uprisings. In this context, coats of arms function as memory bridges between the past and the future, facilitating the transmission of historical memory to future generations. In this study, I examine the attempts to create a state coat of arms in the Ottoman Empire and the Republic of Türkiye within the framework of memory, identity, and culture. Also, I explore how a synthesis was formed between Western/modern institutionalization and cultural memory through coats of arms. The study first examines the historical and cultural origins of the coat of arms as a figure of remembrance. Subsequently, I analyze the purposes, missions, and functions of coats of arms in the Ottoman Empire and the Republic of Türkiye, considering the political climate of each period. Since state coats of arms in the modern era are integral to nation-(state) building, those designed during the Ottoman and Republican periods are based on a common foundation as reflections of modern state ideology. However, the cultural memory symbols used in the design of coats of arms varied according to different political and ideological motivations in the Ottoman Empire and the Republic of Türkiye. The Ottoman state coat of arms bore traces of Turkish folk culture, Islam, dynastic symbols, and modernization processes. In contrast, although efforts were made to create a state coat of arms in the Republican period, there was a deliberate decision to exclude the symbols in the Ottoman coat of arms. Despite a competition to select the state coat of arms,

the winning design by Namık İsmail Bey, which sought to establish a connection between Turkish mythology and the modern era, was ultimately not adopted.

Keywords: *cultural memory, coats of arms, Ottoman Coat of Arms, Republican Coat of Arms*

Extended summary

Memory serves as an inventory of the past, enabling a coherent relationship between identity and action by addressing who the subject is and why and how actions are performed. It plays a key role in how individuals define themselves, others, and their environment while shaping their actions. The external expressions of this process are remembering and forgetting, which selectively structure memory and reinforce biographical narratives through myths, symbols, and rituals. In examining the social dimension of memory, Émile Durkheim viewed collective memory as part of organic society. Maurice Halbwachs categorized memory into autobiographical and historical memory, highlighting the latter's role in shaping identity and cultural accumulation. Paul Connerton classified memory into personal, cognitive, and habitual memory, emphasizing cognitive memory's role in interpreting the world and habitual memory's emergence through lived experiences. Jan Assmann further categorized memory into object-based, mimetic, communicative, and cultural memory, stressing cultural memory's role in linking the past and present through rituals while fostering shared identity, discourse, and behavioral norms. Societies with a strong connection to their past develop symbols, rituals, values, and belief systems that shape both their present and future.

As visual symbols of cultural memory, coats of arms have played a crucial role in nation-state institutionalization. This study examines state emblem initiatives in the Ottoman Empire and the Republic of Türkiye within the framework of identity, memory, and modernization. It explores how coats of arms function as cultural symbols in Turkish states, drawing attention to the unresolved issue of Türkiye's Republican emblem. A review of literature reveals a lack of research specifically examining the relationship between cultural memory and coats of arms.

The study first explores the historical background of the concept of state emblems among the Turks. Although the use of Western-style coats of arms in Turkish states began relatively late, visual elements symbolizing the state and the ruling dynasty -such as the ongun (totem), damga (seal), and tuğra (calligraphic signature)- have been used since ancient times. In this context, the study identifies the concepts of ongun, damga, and tuğra, which have functioned in place of coats of arms in Turkish tradition, and examines their roles. In Turkish states, they not only served as symbols of religious and spiritual beliefs but also functioned as emblems of sovereignty and legitimacy. Furthermore, elements from nature and animal figures were incorporated into these symbols to represent power, prosperity, fortune, and fertility, influencing social, cultural, and economic life.

The second part of this study examines examples of coats of arms associated with Turkish states in Western heraldic collections. These collections depict elements believed to symbolize

Turkish states, such as the sultan's turban, stars, crescent, star-and-crescent, tugh (horse-tail standard), fur, crescent-adorned tugh, and tuğra (calligraphic signature). Additionally, they often illustrate the coats of arms of conquered territories as representations of the ruling states.

Finally, the study analyzes the efforts to create a Western-style state coat of arms in the Ottoman Empire and the Republic of Türkiye, considering the political climate, socio-political transformations, and intended objectives. One of the institutional and political reflections of Ottoman modernization was the development of a state coat of arms aimed at strengthening the bond between the state and society and unifying the diverse communities of the empire under a common identity. These efforts began after the Crimean War and culminated during the reign of Sultan Abdulhamid II.

Abdulhamid II believed that the state coat of arms would establish a symbolic connection between the monarchy and the people. He sought to convey the idea that the concept of sovereignty represented an institution rather than an individual ruler. To achieve this, he incorporated various symbols into the design. The Ottoman coat of arms (Arma-i Osmanî) made the sultan's authority and symbolic presence visible across all segments of society, from rural villages to urban centers. Aware of the political, economic, and technological advancements of Western states and the growing global influence of modern statehood, Abdulhamid II recognized that Westernization was no longer an option but a necessity for the survival of the empire. In this regard, the design process of the Ottoman coat of arms can be seen as a tangible manifestation of Westernization. The Arma-i Osmanî incorporated motifs related to Turkish identity and Islam. It aimed to emphasize various aspects of the empire, including the sultan's supreme authority, the empire's historical legacy, its provinces, the significance of both Sharia and modern legal systems, the military power of the army, the warrior spirit of the empire, its peaceful aspirations, and its role as a unifying force. The Ottoman coat of arms underwent some modifications after Abdulhamid II's reign but remained in use until the collapse of the empire.

With the establishment of the Republic of Türkiye, the Ottoman state coat of arms was no longer in use. During discussions regarding the minting of gold and metal coins, the idea of designing a state coat of arms for the Republic of Türkiye emerged. As a result, a competition was organized to create a new state emblem, drawing inspiration from the deep historical roots of Turkish heritage. Namık İsmail Bey's winning design, however, was not accepted as the official emblem of the Republic of Türkiye by the Council of Ministers (Heyet-i Vekile) and Mustafa Kemal Atatürk. During a meeting held on August 1, 1928, no final decision was reached regarding the Republican Coat of Arms, and the process remained incomplete. To this day, the Republic of Türkiye does not have an official state coat of arms.

As we move beyond the centennial anniversary of the Republic, Türkiye still lacks an official state coat of arms that represents all periods of Turkish history. The Turkish people, who have historically interacted with various societies across vast geographies, possess a rich and expansive cultural memory. In the new century of the Republic, institutionalizing this memory and crowning it with an official state emblem would serve as a tangible outcome of this study.

Giriş

Bir devrim olarak nitelendirilen unutma eylemi, kimi zaman biyolojik kimi zaman tinsel kimi zaman ise nörolojik sebepler sonucu vuku bulmaktadır. Yunan mitolojisinde bir yeraltı ırmağının ismi olarak kullanılan “unutma” kavramı Lethe kelimesi ile karşılanmaktadır. Lethe, Troyalı Aineias’ın geleceği öğrenme arzusu dolayısıyla ölümler diyarına gidip içtiği yeraltı ırmağının adıdır. Lethe’den içtikten sonra kuracağı yeni şehrin zamanla ülkeye dönüşeceğini, düşmanlarının karşısında zafer kazanacağını, öldükten sonra bile adının anılacağını öğrenen Aineias; bu bilgiler ışığında yeni yaşamına yelken açmıştır (Hamilton, 2016: 170). Bu anlatı; insanoğlunun özünü kavraması, maziye idrak etmesi ve benimsemesi hatta istikbali tasarlayarak varlığını, kimliğini inşa etmesinde “unutma”nın ne kadar önemli olduğunu göstermekte (Yaman, 2021: 614) olup; esasında her “unutma”nın yeni bir “hatırlama”yı da beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Bir diğer tabirle unutma ile hatırlama eş zamanlı ve güdümlü olarak hafızada yaratıcı bir yıkımı doğurmaktadır.

Unutma ile hatırlama arasındaki eş güdüm neyin akılda tutulacağı, korunacağı ve saklanacağı bağlamında birbirini tamamlayan hafıza duraklarını teşkil etmektedir. Hafızanın unutma ve hatırlama fonksiyonları, dolaylı ya da doğrudan kazanılan birikim ve tecrübeleri hafıza mekânlarına demirleyerek toplum hayatında kültürel unsurlara dönüştürmektedir. Bu bağlamda hafıza ile kültür arasında toplum merkezli bir ilişki kurulmaktadır. Emile Durkheim (2005), bu ilişkiyi kolektif hafıza üzerinden kurmuştur. Murice Halbwach ise (1992: 23-26) hafıza türlerini, bireysel (otobiyografik) ve kolektif (tarihî) hafıza olarak ikiye ayırmış; bireysel hafızanın münferit bir özden gelmediğini, toplumsallaşmanın bir sonucu olarak kolektif hafızayla anlam kazandığını ifade etmiştir. Halbwach’a göre otobiyografik hafıza kişinin bireysel deneyimlerine dayalı hafıza biçimiyken, otobiyografik hafızayı da şekillendiren tarihi hafıza ise; toplumsal hafızanın imge, sembol, tören ve seremonilerle organize edildiği ve kurumlar aracılığıyla kayıt altına alınarak yaygınlaştırıldığı bir formdur. Hafızanın toplumsal yönüne vurgu yapan bir diğer düşünür olarak Paul Connerton ise (2014: 42-45) hafıza türlerini kişisel, bilişsel ve alışkanlık hafızaları şeklinde kategorize etmiştir. Connerton, bireysel yaşanmışlığın izdüşümü olarak nitelendirdiği kişisel hafızayı; dünyayı, maddeyi ya da eşyayı, sözlü, görsel ya da işitsel olarak anlamlandırdığımız bilişsel hafıza ile hafızada seçkiler oluşturarak anı ve geleceği şekillendirdiğimiz alışkanlık hafızasının bir parçası olarak izah etmiştir. Ona göre geçmiş anlamlı mazi hâline getiren, yaşanmışlıklara kimlik katan toplum ve toplumun nesneler dünyasıyla kurduğu ilişkidir. Bu konuda kapsamlı çalışmalara sahip olan Jan Assmann (2001: 25) hafızayı dört kategoride tasnif etmiştir. Bunlar; insanın taklit ile sağladığı mimetik hafıza; nesneleri anlamlandırmada yardımcı faktör olarak nesneler hafızası; sosyal bir varlık olması dolayısıyla bireyler arasındaki iletişim birliğini sağlayan iletişimsel hafıza; bu hafızaların birleşimiyle geçmiş anlama ve geleceği inşa etmek bakımından kültürel hafıza olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Assmann hafıza ile toplum arasında ilişkide kültürel hafızayı ön plana çıkarmıştır. Kültürel hafıza, unutma/anımsama ritüelleriyle mazi ile hâl arasında bağlantı kurarken bireyler arasında müşterek duyguyu, bağı, bilinci, söylemi ve davranış normlarını beslemektedir. Dolayısıyla maziyle bağı kuvvetli olan toplumlar, hâlde kim olduklarını bilmeye ve geleceklerini ise nasıl inşa edeceklerini belirlemeye dair müşterek semboller, simgeler, figürler, ritüeller, değer ve inanç sistemlerine sahip olurlar.

Bu noktada Halbwach'sın tarihî hafıza tanımı ile Assmann'ın kültürel hafıza tanımı bir-biriyle örtüşmekte olup; Connerton'un alışkanlık hafızası ise toplumların tarihinde neyin kültürel seçki olarak yer aldığı noktasında Halbwach ve Assmann'ı tamamlamaktadır. Zira insan ömrüyle sınırlanamayan toplumsal hafıza, kodlama (edinme), depolama (kaydetme) ve geri getirme (hatırlama) aşamalarından geçmektedir (Matlin, 1992: 208). Süreç içerisinde hafızaya kodlanan ve toplumsallaşan imgeler, semboller ve ritüeller; değişim ve dönüşüm geçirmekte, toplumsal aidiyet hatta şahsiyet kazanarak hatırlanabilir hâle gelmektedir. Sembollerin aktarımı kimi zaman sözlü kimi zaman yazılı bazen de görsel olarak gerçekleşmektedir. İmge, sembol ve ritüellerinin oluşmasında görsel olan sözden ve yazıdan daha önce gelmekte olup; anımsamayı kolaylaştırmada da ön plana çıkmaktadır (Connerton, 2014: 129). Çünkü ilk önce görme eylemi gerçekleşmektedir. Görme edimi varlığı, mevcudiyeti kanıtlamakta; anımsamayı kolaylaştırmakta olduğu için insanın en güvendiği duyulardan biridir. Yaşanılan çevre, içinde bulunulan toplum; görme eylemiyle algılanmakta ve anlamlandırılmaktadır. Bireyi yönlendiren görme edimi zihin dünyası, hayata bakış açısı, inanç sistemleriyle şekillenmekte; bu doğrultuda görüleni ortaya koyma çabasıyla imgeler yaratılmakta; imgeler yardımıyla hafızanın derinliklerinde muhafaza edilen kültürel unsurlar gün yüzüne çıkmaktadır (Halbwachs, 2019: 48). Görme eylemi sonrası kalıcılığı ve anımsamayı sağlama adına görseller kültürel hafıza bağlantısıyla tekrar üretilmektedir.

Armalar, kültürel hafızanın somut çıktıları olarak toplum kimliğini oluşturan anımsama figürlerinin görsel unsurlarından bir tanesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla kimlik ile arma arasında toplumun sosyolojik yapısını ve siyasî kültürünü tahlil etmeye yönelik anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu çalışmada, modernleşme süreci içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde kimlik-hafıza terkihi ile devlet arması arasındaki ilişki ele alınmış; batılı/modern kurumsallaşma ile kültürel hafıza arasında arma üzerinden nasıl bir terkip kurulduğu incelenmiştir. Araştırmada öncelikle hatırlama figürü olarak armanın işlevine yer verilmiştir. Daha sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki arma çalışmalarına değinilerek armanın hangi şartlarda, hangi amaçla kullanıldığı açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndaki arma çalışmalarının Cumhuriyet Türkiye'sindeki izdüşümleri, süreklilik gösteren yanları ve farklılaşan yönleri değerlendirilmiştir.

1. Türklerde arma geleneğinin tarihsel kökleri: Ongunlar, damgalar, tuğralar

Evreninin, dünyanın, nesnenin, coğrafyanın ve yaşamsal tecrübelerin rafine bir şekilde özetlendiği ve aktarıldığı semboller, ulusların birbirinden farklılaşan biyografik hikâyelerinde görsel, işitsel ve yazı yoluyla farklı kültürel formlara sahip olmuştur. Ulusların benimsedikleri inançlar, göç ettikleri coğrafyalar ve birbirleriyle girdikleri etkileşimlerin sonucunda semboller kültürel hafızada dinamik şekilde hayatını sürdürmektedir. Bu dinamizm aynı sembolün başka coğrafyalarda farklı kullanımlarını işaret edebileceği gibi ulusların kendi kültürel hafızasında değişime uğraması ya da tamamen ortadan kalması şeklinde tezahür edebilir.

Sembollerin kültürel hafızadaki arka planı muhtelif faktörlerden oluşmaktadır. Bu bağlamda inanç ve değer sistemlerinin köklerini ifade eden mitolojiler, coğrafya ve iklimin kazandırdığı yaşamsal deneyim, toplumsal iletişimin tesis edilmesinde kullanılan arkaik işaret, imge ve

resimler toplumların kültürel hafızasında işlenerek orijininin farklı anlamları barındırabilir. Bu noktada köken anlatısı, doğa, kahramanlık ve mistik kültürler, sürgün, göç, savaş, devrim, ihtilal gibi büyük hadiseler, toplum hafızasında semboller aracılığıyla kültürel ve siyasal nitelik kazanmaktadır. Bununla beraber üzerinde bulunduğu mekâna göre farklı mesajlar taşıyan semboller; dağların zirvelerinde, zor ulaşılan bölgelerde dinî mahiyet içerirken; ağır kenarlarına, hayvanlara, eşyalara işlenen semboller ise aile, boy veya “aitlik” mesajını vermiştir (Mert, 2008: 285). Örneğin; Türk mitolojisinde dünyanın yaşını sembolize eden kaplumbağa, gündelik yaşamda ağır ve aheste olmayı ifade etmektedir. Benzer şekilde yuvası dağların doruklarında bulunan kartal, gücü, dayanıklılığı ve ululuğu temsil etmesi bakımından pek çok ulusun kültürel hafızasında işlenmiştir. Geçmişte Selçuklular tarafından kullanılan kartal figürü, bugün Amerika Birleşik Devletleri devlet armasında ve Arnavutluk Devleti’nin bayrağında bulunmaktadır. Yine kurt figürü, Türklerin Türeyiş ve Ergenekon destanlarında yeniden doğuşu ifade ederken; Roma İmparatorluğu’nun mitolojik kaynaklarında da benzer anlamlara sahiptir.

Türk toplumu, geniş coğrafyalarda farklı kültürlerle etkileşim hâlinde olmasından mütevellit gerek nicelik gerekse de içerik açısından zengin bir sembol dünyasına sahiptir. Bu semboller; Türklerin evreni, dünyayı, tabiatı, değerler sistemini anlamada ve yansıtmada kültürel olduğu kadar siyasî içerikleri de barındırmaktadır. Türklerin kullanmış olduğu siyasî içerikli semboller; bir boyu, obayı ya da bir ili (devleti) ve hükümdarı (hakanı) yansıtmaları bakımından birer egemenlik alâmetidir.

Türklerde siyasî, sosyal ve kültürel yaşamı anlatan ve aktaran, aynı zamanda armaların tarihsel köklerini ihtiva eden ilk semboller damgalar (tamgalar) ve ongunlar olarak belirlenmektedir (Jabrayılov, 2023: 1). Ana kaynağını Türk mitolojisinin oluşturduğu damga ve ongunların; inanç kültürleri, ata kültürleri, tabiat kültürleri, ateş ve ocak kültürleri ve kahramanlık kültürlerinden beslendiklerini söylemek mümkündür (Ögel, 2014). Dolayısıyla Türk kozmolojisini ve kozmogonisini oluşturan kutsal, canlı ve cansız bütün unsurlar, Türk düşünce ve inanç sisteminde, siyasî ve sosyal hayatta damga ve ongunlar vasıtasıyla somut bir çerçeveye sahip olmuştur. Ongunlar daha çok Moğollarda kullanılmakla beraber ortak coğrafya kültürü bağlamında Türk sembol hafızasını da etkilemiştir. Örneğin Çağatay Türklerinde ongunlar daha çok damga ve arma olarak kullanılmıştır. İslam dininin Türkler tarafından yaygınlaşması münasebetiyle damga ve ongunlar, şaman inanç sistemindeki kurgu ve işlevlerini yitirmiş; İslam medeniyet dairesine uyumlu olarak sosyal hayatı tanzim eden yüksek kültür unsurları hâline gelmiştir (Ögel, 2010: 46). Damga ve ongunların, Türk sembol hafızasındaki işlevleri dinî/inanç dünyası, göçebe kültürü ve siyasî yapı olmak üzere üç kategoride incelenebilir.

Bunlardan birincisi özellikle dinî/inanç dünyasının parçası olan “Kök Tengri İnancı” ve “Şamanizm” oluşturmaktadır. Eski Türk inanışında Kök Tengri, yaratılışı, ululuğu, kudreti ve erişilmezliği sembolize etmektedir. Bu bağlamda kartal figürü, Kök Tengri’nin ululuğunu, erişilmezliğini ve kudretini sembolize etmesi bakımından Türk damgaları ve ongunlarında geniş bir yere sahiptir (İnan, 1980: 21, 46). Bununla beraber Şamanizm inanç pratiğinde; tabiatı, türeyişi, doğurganlığı, kadın ve çocukların hamisi olarak Umay kültü, şaman davullarında iki kayın ağacının arasında resmedilmiştir (İnan, 1986: 35). Dünyanın yaratılış anlatısında ise Umay kültü, hûma kuşuyla kutsallaştırılmış hatta “bu kuşun gölgesi birinin üzerine

düşerse cihanda padişah ola” şeklinde formüle edilmiştir (İnan, 1986: 37). Nitekim Orhun abidelerinde Bilge Kağan, Umay’ın ilahi gücünü “Umay gibi anam hatun sayesinde küçük kardeşim Kül Tegin kahraman unvanını aldı” şeklinde ifade etmiştir. Şaman davullarında Umay kültürüne dair semboller yanında güneş, ay, yıldız, şimşek imgeleri de yer almıştır (İnan, 1986: 58, 64). Damga ve ongun örnekleri kurganlarda da görülmektedir. Altay-Hun çağı kurganlarında kullanılan kurt sembolünün postu gece ile gündüzü işaret ederken, pençeleri ise kartal başları olarak nitelendirilmiştir (Ögel, 2010: 26). Yine Altay-Hun çağında geyik, ejderha, at gibi ongunlar kurganlarda resmedilmiştir (Ögel, 2010: 32).

Damga ve ongunlar ikinci olarak sosyal, kültürel ve iktisadi hayatı şekillendiren unsurlar olmuşlardır. Bu bağlamda oba kimliğini oluşturduğu ve aidiyet duygusunu pekiştirdiği gibi, Türk toplumları arasında iletişim aracı işlevi görmüştür. Oğuz destanlarında her boy, bir kuş sembolü ile kimliklendirilmiş, bu kuşlar bozkır kültürünün çetin şartlarıyla mücadeleyi göstermek bakımından yırtıcı türlerden seçilmiştir (Ögel, 2010: 32). Din ve inanç kültürlerinde ululuğu sembolize eden kartal, bozkır hayatında kudret ve avcılıkla ilişkilendirilmiştir (İnan, 1980: 21). Ayrıca uğur, baht, talih gibi anlamlarla pekişen damga ve ongunlar, obanın manevi hayatında büyük bir yere sahip olmuş; diğer Türk obalarıyla ortak ata mitlerinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Örneğin; Oğuzhan’ın oğullarının dörder kabile oluşturduğu ve bu dört kabilenin ortak bir onguna sahip olduğu belirtilmektedir (Orkun, 1939: 30).

Damga ve ongunlar, toplumun estetik zevkini, beğenilerini, hayat tarzını, duygu ve düşüncelerini bünyelerinde barındıran ilk anlatı metinleri olarak kabul görmektedir (Aksoy, 2011: 133). Dokuma sektöründe, ev ve süs eşyalarında, mimari eserlerde ve yapıtlarda, askeri teçhizatı hatta mezar taşlarında damgalara yer verildiği görülmektedir. Tarihi veriler; Türklerin Yenisey ve Orhun Yazıtları’ndaki alfabelerinden evvel damga kullandıklarını ortaya koymaktadır (Güllüdağ, 2015: 132). Yine Selçukluların paralarında, yazılı kaynaklarında kullandıkları ok ve yay, damga ve ongunların sosyal ve iktisadi hayattaki örnekleri olarak gösterilebilir (Turan, 1945: 315).

Damga ve ongunların kullanımında üçüncü unsur siyasi kullanımlarıdır. Bu bağlamda damga ve ongunlar, Türk devletlerinin bayraklarında ve armalarında yer almış, bunlar bir nevi yönetici sınıfın alameti olarak görülmüştür (Ögel, 1984: 135-136; 194). Yırtıcı kuşlar ve kutsal olduğu düşünülen bazı hayvanlar, Türk devletlerinde hanedan damgalarını ve devlet armalarını sembolize etmiştir (Milli Arma Müsabakası Şartnamesi, 1926: 12; Özüçetin ve Altınışik, 2012: 334). Örneğin; Göktürkler sancaklarını kurt başlı olarak belirlemişler,² Selçuklular ise kartalı devlet arması olarak tercih etmişlerdir. Selçuklu kartalı, birer devlet arması olarak kullanılmıştır. Hakanın, hükümdarın hususi arması sayesinde emrin kim tarafından verildiği anlaşılır hâle gelmiştir. Okun ucunda yer alan bu damgayı; Oğuz Türkleri tağrağ demiş, sonraları kelime garp lehçesinde tuğra hâline dönüşmüştür (Durmuş, 2012: 53).

Bozkır kültürünün tezahürü olarak iktidar ve egemenlik alâmeti olarak kullanılan damgalar, Osmanlı Devlet geleneğinde; hanedan mensuplarından hükümdar olanların mührüne dönüşmüştür. Hükümdarın imzası, mührü, tuğrası devlet sembolü olarak kabul görmüştür (Özüçetin ve Altınışik, 2012: 335). Tuğranın kökeninin Tuğrul kuşu kaynaklı Oğuzlar olduğu

görüşü bulunmakla birlikte; hükümdarın mühür veya imzası anlamına gelen Tuğ kelimesinden türeyerek Tuğ-ra-ğ şekline geldiği düşüncesi de vardır (Derman, 2012: 336).

Orhan Bey zamanında başlayan tuğraların gelişimi, Fatih Sultan Mehmed ile olgunlaştırılmıştır. Zaman içinde tuğraların görüntüsü az bir biçimde değişmiş olsa da Osmanlı hanedanının ve imparatorluğunun kendine has bir sembolü olmuştur. Tarihî vesikalarda hükümdar tuğraları, şehzade tuğraları, vezir-i azam tuğraları; beylerbeyi, sancakbeyi, mutasarrıf vb. resmî yazılarda kullanıldıkları pençe adı verilen tuğraya benzeyen işaretler de görülmüştür (Uzunçarşılı, 1941: 101, 103-105, 110). Yazı-resim olarak ifade edilen semboller olan tuğraların efsanevi Tuğrul Kuşu mahiyetinde devletli olmaya işaret ettiği, bu yönüyle diğer boyları hâkimiyet altına alma ve onları yönetme yetkisi bağlamında kut sahipliğiyle ilişkilendirilmektedir (Uzunçarşılı, 1941: 101).

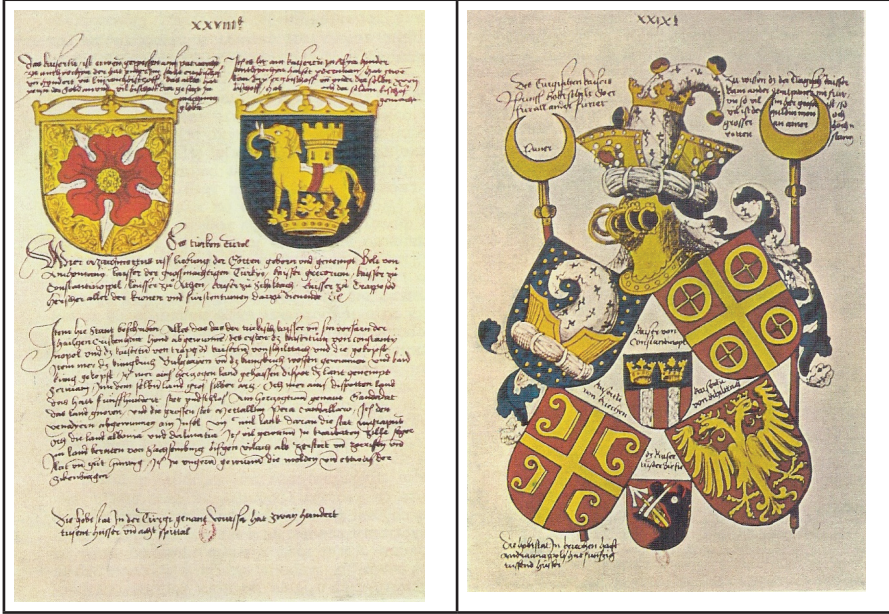
Batılı manada resmî bir arma kullanılmamakla birlikte; Türk devletlerinde toplumun, topluluğun, yöneticinin, idarî kesimdeki bireyin karakteristik özelliğini yansıtan arma nev'inden sembollerin kullanıldığı yadsınamaz bir gerçektir. Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilen bilinçli arma çalışmalarından önce Batılı arma koleksiyonlarında Türk devletlerini sembolize eden armalara rastlanmaktadır. Arma konusunu anlamlandırabilmek adına; yabancı koleksiyonlardaki Türk armaları hakkında bilgi sahibi olmak önem arz etmektedir.

2. Modern anlamda Türk devlet armalarının batılı kökenleri

Armalar hâkim gücü, otoriteyi ya da sosyal statüyü temsil eden tanıtıcı, ayırt edici şekillerdir. Şövalyelerin savaş esnasında kendilerini, soylarını tanıtır, bilinir kılmak için seçtikleri bu semboller; Ortaçağ'dan itibaren yöneticileri, devletleri sembolize etmek amacıyla ve işleviyle yaygın bir şekilde kullanılır hâle gelmiştir (Mülayim, 1991: 382).

Zaman içinde kayıt altına alınan armalar, koleksiyonları meydana getirmiştir. Batı Avrupa'da 1414 tarihinden itibaren pek çok nüshası muhafaza edilememiş olan, büyük kütüphanelerde ender olarak yer alan, arma koleksiyonları bulunmaktadır. En eski arma koleksiyonlarından biri olarak kabul gören, 1483 ve 1536'da iki baskısı Augsburg'da yapılan, Ulrich Richental'ın arma koleksiyonunda Türk arması bulunmamaktadır (Çetin, 2015: 183).

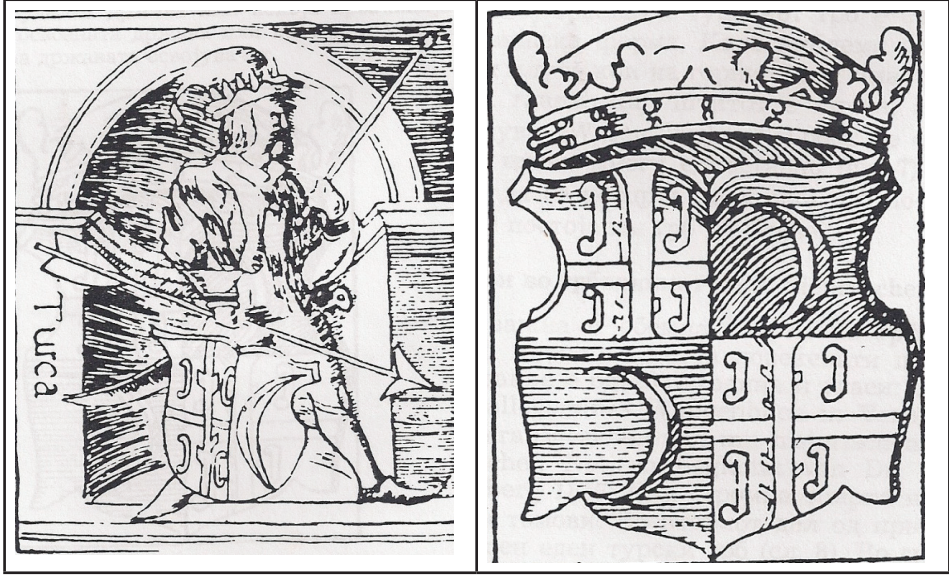
Armacılık geleneğine göre; bir devletin arması olmaması durumunda, koleksiyoncu tarafından o devlete yönelik bir arma tasarlanarak koleksiyonda o devlet, koleksiyoncu tarafından tasarlanan armayla yerini almaktadır (Çetin, 2015: 182). Avrupa'da hâkim güç olma yolunda ilerleyen, bir çağın kapanıp yeni bir çağın açılmasına sebebiyet veren Osmanlı İmparatorluğu'nun; bu koleksiyonda, armayla gösterilmemesinin nedeni imparatorluğa hak ettiği değerin verilmemesiyle izah edilmektedir. Buradan da armanın, devletin görünür kılınmasında ve kabul görmesindeki önemi ortaya çıkmaktadır.

Resim 1: Conrad Grünenberg Koleksiyonu (Aktaran Çetin, 2015: 199; Filipović, 2023: 132)³

Esiklik açısından ikinci koleksiyon olarak kabul edilen 1483'te Conrad Grünenberg tarafından oluşturulan arma koleksiyonudur. 1875'te fototip ve iki cilt olarak yayınlanan bu arma koleksiyonunda, Türk arması iki defa yer almaktadır. İlki, koleksiyonun XXVIIIb sayfasındaki sarı zeminli kalkan şeklinde verilen armadır. Kalkanın ortasında beş yapraklı kırmızı bir gül bulunmaktadır. Gülün ortasında sarı yuvarlak halka, gülün yaprakları arasında ise beş beyaz mızrak ucu vardır. Kalkanın üzerinde taç yer almaktadır (Çetin, 2015: 183; Filipović, 2023: 132). Grünenberg'in koleksiyonundaki ikinci Türk arması XXIXb sayfasındadır. Bu arma, dört büyük ve iki küçük armanın toplamıdır. İlk olarak verilen arma; yeşil alanlı kalkan biçiminde olup ortasında padişah sarığı, üzerinde ise yıldızlar bulunmaktadır. Armanın altında Sırbistan ve Bizans arması ile Türkler tarafından fethedilen diğer krallıkların armaları sıralanmaktadır. Armalarının tamamının üzerinde bir başlık, bunun üzerinde ise süslü kral taçlı padişah sarığı ve iki kalkan bulunmaktadır. Armaları ortasına almışçasına sağında ve solunda iki hilal yer almaktadır. Grünenberg Osmanlı Devleti armasını, imparatorluğun fethettiği devletlerin armalarının kombinasyonundan hareketle oluşturmuştur (Çetin, 2015: 184; Filipović, 2023: 132-133).⁴

Armalarda; Osmanlı Devleti'nin dinî kimliğinin, savaşçı yapısının vurgulandığı görülmektedir. İmparatorluğa ait resmî bir arma olmaması sebebiyle koleksiyonu meydana getirenler, arma geleneğinden hareketle Osmanlı Devleti'ne uygun arma oluşturmaya çalışmışlardır. Kraliyet tacı geleneği bulunmayan Osmanlı'nın padişah sarığıyla sembolize edilmesi durumu Osmanlı armacılığına örnek teşkil edecektir.

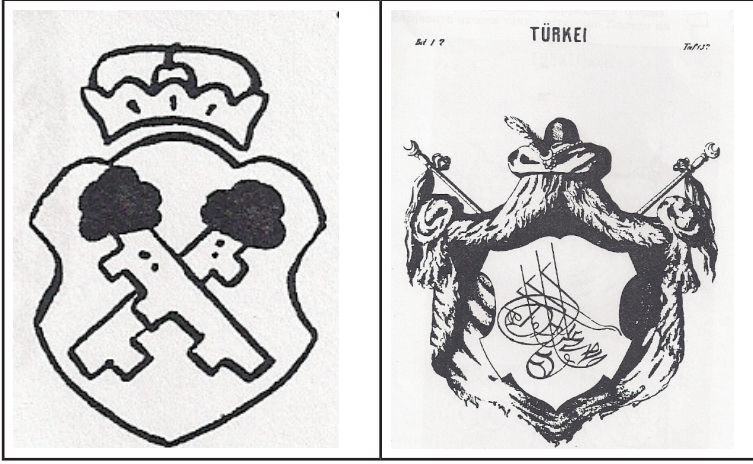

Resim 2: Sebastian Münster Koleksiyonu (Aktaran Çetin, 2015: 199; Filipović, 2023: 134)

1544 yılında, Richental ve Grünenberg'in arma koleksiyonlarından istifade eden Sebastian Münster'in ünlü "Cosmographia"sı yayınlanmıştır. Bu koleksiyonda iki Türk arması bulunmaktadır. 1578'de yayınlanan Cosmographia'nın birinci sayfasında bu Türk armalarından ilki yer almaktadır. Bir Türk resmedilmiş ve bu kişinin elinde, ayaklarına doğru uzanan Türk arması bulunan Alman şekilli bir kalkan vardır. Uzunlamasına ikiye ayrılan Türk armasının sağ tarafında hilal, sol tarafında ise Sırp arması yer almaktadır. Sırp armasını Türk armasına dâhil edilmesinin sebebi armacılık geleneğine göre fethedilen krallıkların armalarının fetheden devletin armasına dâhil olması geleneğinden kaynaklanmaktadır (Çetin, 2015: 184). Koleksiyonda yer alan ikinci Türk arması, 1271. sayfada bulunmaktadır. Alman şekilli kalkan şeklinde olan dörde bölünmüş armada; üst sol ve alt sağ köşede Sırp arması görülmekte, üst sağ köşede kırmızı üstüne hilal ve alt sol köşede ise mavi üstüne hilal yer almaktadır (Çetin, 2015: 185).

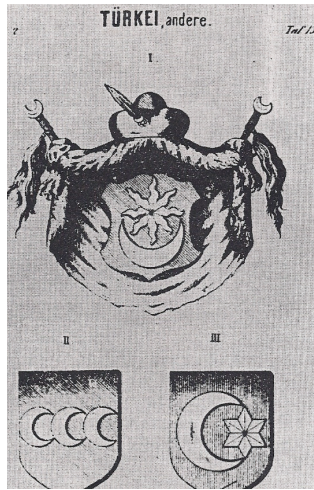
Armalarda farklı renklere yer verilmiştir. Yeşil, kırmızı, mavi vb. renklerin armalarda kullanıldığı görülmektedir. İslamiyet'in ve de cennetin yeşil renkle, savaşçılığın veya kan dökücülüğün kırmızı renkle, gök tanrının ya da Türklüğün simgesi bozkurdun mavi renk ile sembolize edilmesiyle armalarda yer alan renk kullanımı ilişkilendirilebilir. Ayrıca renklerin yönlerle ilgili göstergeler olmasından kaynaklı tercih edilme durumu da söz konusu olabilir.

Eski yüzyıllardan itibaren hilal, Türk devletleri tarafından millî bir alamet olarak kullanılmış bir semboldür. Ayrıca hilalin, İslam devletlerinde dini bir simge olarak yer aldığı da bilinmektedir. XVI. yüzyılda ay yıldız Batıda, Türk Devleti'nin alâmeti olarak kabul görmüştür (Eyice, 1991: 297). Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen arma çalışmalarında; hilal, ay yıldız kullanımı sürdürülmüştür.

Resim 3: Virgile Solis ve J. Siebmacher Koleksiyonları (Aktaran Çetin, 2015: 200).

Virgile Solis'in, Wappenbüchlein. Zu Ehrender isimli koleksiyonunda Türk armasına yer verilmiştir. 1883 ve 1886'da Münih'te yayınlanan bu koleksiyonda, Türk armasında Alman şekilli bir kalkan vardır. Üst kısımda, iki siyah başlığa sahip iki anahtar; çapraz bir şekilde yer almaktadır. Kalkanın üzerine bir taç resmedilmiş ve onun da üstünde "Wasen Turkey" yazmaktadır. Bu arma, daha sonra Bosna'nın resmî arması olarak kullanılmıştır (Çetin, 2015: 185). 1857'de son baskısı yapılan "J. Siebmacher's grosses..." adlı arma koleksiyonunun, birinci cildinin ikinci bölümünde tablo 132'de (Resim 3/2) Türk arması bulunmaktadır. Armanın ortasında; beyaz zeminin üzerinde, bir tuğranın yer aldığı Alman şekilli kalkan vardır. İşlenmemiş bir deriyle çevrili kalkanın üzerinde, üç adet sarık mevcuttur. Ortadaki sarık; elmas ve bir tüyle bezenmiş, sağda ve solda yer alan sarıklara nazaran daha büyüktür. İki tarafta birer adet tuğ bulunmaktadır. Armanın üzerinde ise "Türkei" yazmaktadır (Çetin, 2015: 185).

Resim 4: J. Siebmacher Koleksiyonu (Aktaran Çetin, 2015: 201).

Yine aynı cilt ve bölümde yer alan tablo 133'te (resim 4) de üç adet Türk arması vardır. Roma rakamlarıyla I, II, III şeklinde verilen armalardan I ile gösterilen arma, tablo 132'deki (resim 3/2) armaya çok benzemektedir. Tablo 133'te yer alan armalar içerisinde boyut olarak en büyük şekilde verilen bu armanın kalkanı, Alman şekilli ve yeşil renktedir. Kalkanın ortasında sekiz ayaklı beyaz bir yıldız, yıldızın altında ise beyaz bir hilal vardır. Kalkanın çevresi, iki pençe bulunan bir keçe ile çevrilidir. Kalkanın üzerinde ortada tek tüyü olan bir sarık, sağda ve solda ise uçlarında hilal bulunan iki tuğ bulunmaktadır (Çetin, 2015: 185).

Tablo 133'teki (resim 4) ikinci armanın kalkanı, üçgen biçimdedir. Yeşil renkte bir zeminde sahip bu kalkanın üzerinde; Osmanlı Devleti'nin yayıldığı üç kıtayı temsil eden, sağa çevrili beyaz renkte üç adet hilal yer almaktadır (Çetin, 2015: 185-186). Üçgen biçimde kalkana sahip üçüncü arma, kırmızı renktedir. Armada beyaz hilal ve altı ayaklı beyaz yıldız bulunmaktadır (Çetin, 2015: 186).

Türk devletlerinin yarı göçebe yaşam sürdürmüş olmaları, kalkanlarında kaba kumaş nev'inden keçe, deri, post gibi unsurları kullanmış olmalarından ötürü Batılı arma koleksiyonlarına bu durumun yansıdığı ifade edilebilir. Sarık, tuğ kullanımları; Osmanlı Devleti arma örneklerinde ve Türkiye Cumhuriyeti arma çalışmalarında devam etmiştir.

1701'de Viyana'da basıldığı düşünülen, 1702'de ise Zagreb'de ikinci baskısı yayınlanan Pavle Riter Vitezoviç'in "Stematografi"sinde de Türk arması yer almaktadır. Stematografi-deki bütün armaların altında, armaları açıklayan Latince dört mısra bulunmaktadır. Koleksiyonda verilen ilk Türk armasının üzerinde "Thracia Odrysiorum" yazısı vardır. İspanyol kalkanı şeklinde olan arma, yeşil renktedir. Uçları yukarı doğru bakan bir hilal, armada görülmektedir. Kalkanın üst kısmında mücevherlerle süslü bir padişah sarığı vardır (Çetin, 2015: 186-187). Vitezoviç'in Stematografi'sindeki ikinci Türk armasındaki kalkan da İspanyol şekillidir. Kalkan kırmızı renktedir (Çetin, 2015: 187).

1718'de basılan "Les Souverains Du Mond..." koleksiyonundaki Türk armasının kalkanı Fransız biçimlidir. Mavi renkteki kalkanda, beyaz hilal yer almaktadır. Kalkanın üzerinde; mücevherlerle süslü padişah sarığı, onun üzerinde ise kral tacı bulunmaktadır. Koleksiyonda verilen bu Türk armasının üzerinde "Grand Seigneur" yazmaktadır (Çetin, 2015: 191).

Koleksiyonlarda kalkanlar Alman, Fransız ve İspanyol şekilli olarak verilmiştir. Türklerin kullandıkları kalkanlar ham maddesine, kullanılacağı coğrafyaya ve hizmete göre; yuvarlak, dikdörtgen, göbekli ya da düz, yassı şekilde olmuştur (Ahmed Cevat, 1882: 159). Yabancı kaynaklardaki arma kullanımları çoğunlukla kalkanla birlikte verildiği için Türklerin ordularında yer alan farklı şekillerdeki kalkanların yabancı kaynaklara yansımış olduğu kabul edilebilir. Batılı arma koleksiyonlarında padişah sarığı, hilal gibi sembollere sıklıkla yer verildiği görülmektedir.

1741'de yayınlanan Jefaroviç'in "Stematografi"sindeki Türk arması, Vitezoviç'in koleksiyonundan alınmıştır. Gelbke tarafından "Abbildungun Der Wappen..." ismiyle 1833 yılında basılan koleksiyonda ise Türk arması olarak yalnızca tuğraya yer verilmiştir (Çetin, 2015: 193-194).

XIX. yüzyılın ilk yarısında basıldığı düşünülen "Wappen-Almanach"ta da Türk arması görülmektedir. Fransız biçimli kalkanın beyaz zemininin üzerinde, siyah bir tuğra yer almak-

tadır. Kalkanın etrafı post ile çevrilidir. Kalkanın tam üstünde bir hayvan başı, onun da üzerinde fesli padişah sarığı vardır. Sağ ve sol tarafta hilalli iki tuğ (atkuyruğu) bulunmaktadır. Armanın üzerinde hilal ile sekiz köşeli yıldız yer verilmiştir (Çetin, 2015: 195).

Osmanlı Devleti arma örneklerinde tuğra sembolü kullanılmaya devam etmiştir. Toplum tarafından güçlü, kuvvetli ve en önemlisi kıymetli kabul edilen çeşitli hayvanların Türkiye Cumhuriyeti arma çalışmalarında kullanımının sürdürüldüğü görülmektedir.

Osmanlı Devleti’nde bilinçli bir şekilde yürütülen Batılı manada arma denemeleri II. Abdülhamit devrinden sonra görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nda Tanzimat Fermanı sonrasında Batılılaşmanın somut tezahürüymüşçesine “Osmanlı Arması”nın meydana getiriliş süreci zuhur etmiştir. Yüzyıllardır farklı sembollerle arma ihtiyacını gidermiş bir toplumun Batı güdümlü olarak arma yapılış sürecine girmesi ehemmiyet içeren bir konudur.

Osmanlı armasını oluşturan unsurlarda, II. Abdülhamit’ten önceki imparatorların da tesiri olmuştur. Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz dönemlerinde yapılan Tanzimat Madalyası ve Nişan-i Osmanî’de yer alan sembollerden bir kısmı Arma-i Osmanî’de kullanılmıştır (Özdemir, 1997: 87-88). II. Abdülhamit öncesi yapılan tasarımlar, araştırmacılar tarafından Osmanlı İmparatorluğu’nun ya da hanedanlığının arma çalışması şeklinde kabul görmemiş, Batılılaşma tesiriyle özentî sonucu ortaya konulmuş ürünler olarak değerlendirilmiştir (Can, 2000: 78).

İbrahim Müteferrika tarafından yapılan “Marmara Haritası” üzerinde bulunan arma kompozisyonu Batılı şekilde meydana getirilen en erken tarihli arma çalışmalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu arma tasarımında yukarıya doğru bakan bir hilal, arma kalkanının çevresine de mızraklar, irili ufaklı toplar, bunların altında ise ok, yay ve zurna vardır (Özdemir, 1997: 72-73). Kırım Savaşı sonrası İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında dostane ilişkiler kurulmuş ve Arma-i Osmanî’nin ortaya çıkış süreci başlamıştır. “Osmanlı Arması”nın meydana getiriliş ve son hâlini alma sürecini kavrayabilmek adına; devrin olaylarını ve Arma-i Osmanî’ye katkısı olan padişahları anlamak mühimdir.

3. Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye ve Arma-i Osmanî

Arma-i Osmanî’nin yapılış süreci Kırım Savaşı sonrasında başlamıştır. 30 Mart 1856’da yapılan Paris Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Avrupalı devletler statüsüne alınmıştır. İngiltere Kraliçesi Victoria (1837-1901) Osmanlı İmparatorluğu’yla yakın ilişkiler kurma adına Windsör Sarayı’nda Saint George Salonu sütunları üzerine Osmanlı Arması’nın konulmasını istemiş, Osmanlı İmparatorluğu’nun devlet armasını olmadığını öğrenince Sir Charles Young’ı Osmanlı Arması’nı çizmekle görevlendirmiştir. Payitahta gelip bazı araştırmalar yapan Young, çizdiği armayı Londra Sefiri Kostaki Bey aracılığıyla Sultan Abdülmecid’e sunmuştur. Abdülmecid tarafından yapılan birkaç küçük değişikliklerle arma kabul edilmiş ve orijinal nüsha Harbiye Nezareti’nde koruma altına alınmıştır (Can, 2000: 53, 78).

Batı kültürüne aşina, iyi bir eğitime sahip olan Abdülmecid; dönemine göre ıslahatçı fikirlere sahip bir padişaktır. Abdülmecid Devri’nde meydana getirilen arma, Osmanlı Arması’nın nüvesini oluşturmuştur. Osmanlı Arması; Abdülaziz ve V. Murad’dan sonra II. Abdülhamit Dönemi’nde, Harbiye Nezareti’nde koruma altına alınan örnekten hareketle 17 Nisan 1882’de son hâlini almıştır.⁵

Tahta uzak bir namzet olmasından kaynaklı, rahat bir şehzadelik süreci geçiren II. Abdülhamit; Mısır ve Avrupa seyahatlerine gitmiş, şahsi servete sahip bir padişaktır. Kendinden önceki hükümdarlardan farklı bir tutum izleyen II. Abdülhamit; tahta çıkışının ardından toplumla sıkı ilişkiler kurmuştur. Seraskerlik Kapısı'nda subaylarla yemek yemiş, hükümet üyelerine Yıldız Sarayı'nda ziyafet vermiş, tersanede bahriyelilerle asker yemeğine katılmış, Bâb-ı Meşihat'ta ulemayla birlikte iftar yemeği yemiştir. Balkan bölgelerinden Haydarpaşa Hastanesi'ne gelen yaralıları ziyaret etmiş, devlet görevlileriyle farklı camilerde dolaşp namaz kılarak halkla münasebet kurmuştur. Bir müddet sonra II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesine yönelik komploların olduğu ortaya çıkmıştır (Küçük, 1988: 217).

İç karışıklıklar, istenilen düzenin sağlanamaması, güvenlik endişesi dolayısıyla II. Abdülhamit; Yıldız Sarayı'na çekilmiş ve klasik devir Osmanlı padişahları gibi görünmeden varlığını hissettirme politikasını tercih etmek durumunda kalmıştır. Böylelikle padişah ulaşılması güç, gizemli bir figür hâline gelmiştir. II. Abdülhamit, saltanat kavramının bir kişiden ziyade bir kurumu temsil eder şekilde halka hissettirilmesini amaçlamıştır. Bunun için de sembollerden faydalanmıştır (Güntan, 2007: 12-13, 48). Yabancı ülkelerde bulunmuş, gelişmiş bir dünya görüşüne sahip olan padişah tarafından kullanılan en önemli simge ise Osmanlı Arması olmuştur.

II. Abdülhamit, devlet arması aracılığıyla toplumla saltanatı arasında bir bağ kuracağını düşünmüştür. Döneminin yeniliklerini takip eden bir yönetici olan II. Abdülhamit; Osmanlı Arması'nda yer alan unsurlarla hâkim güç olan padişahı -yani kendisini-, imparatorluğun geçmişini ve imparatorluğa bağlı eyaletleri, şeriata ve modern yasalara bağlılığı, ordunun askeri gücünü, Osmanlı İmparatorluğu'nun birleştirici, bütünleştirici yapısı gibi birçok özelliğini vurgulamaya çalışmıştır.

12 Mart 1890'da alınan kararla, Arma-i Osmanî'nin resmî belgelerde bulundurulması zorunlu kılınmıştır. Arma-i Osmanî'nin özel kurum ve kuruluşların ürünlerinde kullanılması na da izin verilmiştir. Böylelikle resmî dokümanlardan devlet kurumlarına, kitap ciltlerinden tütün ve sigara paketlerine kadar Arma-i Osmanî bütün meslek gruplarında ve ticarethanelerde yaygın bir biçimde kullanılmıştır (Can, 2000: 81, 143, 150). Bu sayede halkın görebileceği her türlü mekânda ve nesnede Arma-i Osmanî kullanılır hâle gelmiştir. İmparatorluğun, imparatorun gücünü; köyden kente toplumun bütün kesimlerinin hissetmesi, idrak etmesi sağlanmıştır. Arma-i Osmanî ile padişahın hâkimiyeti ve simgesel varlığı, imparatorluk sınırları içinde görünür, altı çizilir hâle gelmiştir.

II. Abdülhamit, devrinde yaşanan olaylar sebebiyle süreç içinde tahta çıkış dönemindeki gibi halkla iletişim kuramamış ve bunun yerine bu etkileşimi sağlamak adına Osmanlı Arması'ndan faydalanmıştır. Kamu binalarına Arma-i Osmanî'nin astırılması harcamalarında, II. Abdülhamit'in şahsi bütçesinden yararlanılmış olması da II. Abdülhamit'in devlet armasının görsel sembolizmine verdiği önemi kanıtlar mahiyettedir (Özbek, 2002).

II. Abdülhamit, Osmanlı Arması ile modern devlet kavramına mütenasip Osmanlı İmparatorluğu'na aidiyet duygusunu pekiştirmeye çalışmıştır. XV. ve XVI. yüzyıllarda ortaya çıkmış ve bütün dünyaya yayılmış olan modern devlet anlayışıyla; iktidarının tanrı kaynaklı

olduğu inancı yerini iktidarın toplum kaynaklı olduğu düşüncesine bırakmıştır. Meşruiyetin toplumda aranması gerektiği fikri onay görmeye başlamıştır (Arslanel ve Eryücel, 2011: 17).

II. Abdülhamit Dönemi'nde Kanûn-ı Esâsî beklenen tesiri sağlayamamış, Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır. Meclis-i Meb'ûsan'ı süresiz bir biçimde kapatan II. Abdülhamit (13 Şubat 1878) ; devlet idaresini kendi tekeline almış olmasına rağmen Meşrutiyet ve anayasadan vazgeçmemiştir (Küçük, 1988: 217). II. Abdülhamit Osmanlı İmparatorluğu'nun dünyada yayılan modern devlet anlayışına, imparatorluğa zarar vermeden ve kontrollü bir şekilde geçiş yapmasını sağlamaya çalışmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda yaygın bir şekilde kullanılan Arma-i Osmanî; kışla, karakol, okul, hastane, gar vb. binalara da nakşettirilmiştir (Güntan, 2007: 13, 48). Toplumu oluşturan bireyler askeriye, eğitim almak için okullara, sağlık hizmetlerinden faydalanmak için hastanelere gittiklerinde armayla karşılaşmışlardır. İmparatorluğun neredeyse hayati önem arz eden her noktasında Arma-i Osmanî'yi gören halkın, imparatorluğa yönelik mensubiyet hissini artırılması amaçlanmıştır.

II. Abdülhamit ulusal devlete geçişe yönelik adımlar atmış, bunu uygulamalarıyla somut hâle getirmiştir. Yeni okullar vasıtasıyla ulus devlete giden sürecin temellerini oluşturmaya çalışmıştır. Ders kitaplarına, basında işlenen konulara kadar çeşitli müdahalelerde bulunmuştur. Millet kavramına vurgu yapmış, Türk mitolojisinin ders kitaplarında işlenmesini desteklemiştir. Âdeta imparatorluğun en az zayılatla, modern bir devlete dönüşmesini sağlamaya çalışmıştır (Alkan, 2004: 8).

Arma-i Osmanî'de Türklük ve İslamiyet ile ilgili motiflere yer verilmiştir. İslâm toplumları içinde en çok Türklere güvenen, Türklük şuuruna sahip bir yönetici olan II. Abdülhamit; Türklere yönelik unsurların güçlenmesi gerektiğini savunmuştur (Küçük, 1988: 221). II. Abdülhamit imparatorluğun Türk kökenini vurgulamaya çalışmış, Türk kültürüne yönelik sembollerin kullanmasına teşvikte bulunmuştur (Gencer, 2008: 526).

Arma-i Osmanî'nin yapılış ve ortaya çıkış sürecine bakıldığında, Osmanlı Arması'nın kabulünün Batılılaşmanın Osmanlı düşünce dünyasındaki yansıması olarak görmek mümkündür. Batılı devletlerin siyaset, ekonomi ve teknoloji gibi alanlarda ön plana geçmesiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun bu süreci zaman içinde kabul etme durumu zuhur etmiştir. Batıdaki gelişmeler, yenilikler imparatorluk tarafından takip edilir hâle gelmiştir.

Resim 5: Osmanlı Devlet Arması⁶

Osmanlı İmparatorluğu'nun armasının ihtiva ettiği unsurlara bakıldığında tepe noktasında, sultanın “el-gazi” ünvanlı tuğrası bulunmaktadır. Tuğra bir güneş tarafından çevrelenmiştir. Güneş âdeta padişahın tebaayı nasıl aydınlattığını sembolize etmektedir. Armanın ortasında ise kalkan yer almaktadır. Kalkanın kenarlarına işlenen on iki adet yıldız, Osmanlı Devleti'ni evrenin merkezine koyma anlamında olabileceği gibi burçlarla ilgili de yorumlanabilir. Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bölgelerle alakalı olarak da değerlendirilebilir. Kalkanın üstünde yer alan sorguçlu serpuş, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Osman Gazi'yi temsil etmektedir. Batı'daki arma örneklerinde yer alan kraliyet tacına karşılık sorguçlu serpuşun tercih edildiği kabul edilebilir. Armada kırmızı üzerine beyaz ay yıldızlı Osmanlı sancağı ve yeşil üzerine yine beyaz ay yıldızlı hilafet sancağı bulunmaktadır. Bu sancaklar Rumeli eyaletlerini, Anadolu ve diğer Asya eyaletlerini karşılamaktadır (Özdemir, 1997: 112-115).

Şeriatı (Kur'an-ı Kerim) ve modern yasaları (kanunlar) sembolize eden iki kalın ciltli kitap, armada bulunmaktadır. Armada yer alan terazi ise âdeta adaleti simgelemektedir. Arma-i Osmanî'de mızrak, tek taraflı teber, çift taraflı teber, el siperlikli kılıç, eski ağızdan dolma top, borazan, kılıç, bozdoğan, mızrak, süngülü tüfek, toplu tabanca, şेषper veya asa, tirkeş (okluk), ok ve yay gibi eski ve yeni askeri teçhizata yönelik geleneğin ve modernitenin kendi içinde dengeye sahip simgeleri vardır. Bu silahlar Osmanlı ordusunu, cengâverliği, ordudaki çeşitli grupları ifade etmektedir. Bereket boynuzu ve içinde bulunan güller; devletin birleştirici yapısını, yardımseverliğini, yüce gönüllüğünü temsil etmektedir. Gemiciliğin sembolü gemi çapası, mehter takımını temsil eden ve savaş ilanının duyurulmasını sağlayan zurna, geleceğe yönelik ülkeleri ve eğitimi sembolize eden meşale bulunmaktadır. Arma-i Osmanî'nin altında, armanın tabanını oluşturacak şekilde düzenlenmiş ve kıvrık dallardan oluşmuş bitkisel motif de vardır. Tasarımın en alt kısmında, Osmanlı nişanlarının tam dizisi belirtilmiştir. Arma-i Osmanî eski ve yeninin, geleneksel ve modernin kombini bir armadır (Deringil, 2002: 38). Arma-i Osmanî'deki nişanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri-mülki bürokrasisini sembolize etmektedir (Deringil, 1993: 6-7).

II. Abdülhamid'in 27 Nisan 1909'da tahtan indirilmesinden sonra ve Sultan Mehmet Reşat Dönemi'nde, Osmanlı Arması'nda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bununla beraber devlet armasında kullanılan semboller, İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından kurulan çeşitli kuruluşların amblemlerine eklenerek yaygınlaştırılmış ve kitlesel hâle getirilmiştir. Sultan Vahdeddin ise kendi tuğrasını armaya resmettirmiştir (Özdemir, 1997: 158). Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar Osmanlı Arması'na yönelik süreç bu şekilde devam etmiştir.

4. Ulus devlete geçiş: Türkiye Cumhuriyeti'nde devlet arması denemesi

Türkiye Cumhuriyeti, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle kurulmuş bir devlettir. Türkiye, Avrupa ve Asya'da toprakları bulunan kıtalararası bir ülkedir. Türk ulusu; Dünya'nın birbirinden farklı coğrafyalarında, yüzyıllar boyunca çeşitli devletlerin ve imparatorlukların kurulmasını sağlamış bir millettir. Modern devlet bağlamında "Türklük"ün vurgulandığı ilk devlet Türkiye Cumhuriyeti devleti olmuştur (Afetinan, 1983: 903).

29 Ekim 1923 itibarıyla Arma-i Osmanî'nin hükmü kalmamıştır. Fakat armadaki tuğra kaldırılarak, yerine ay yıldız konarak, armadaki silahların da armadan çıkartılmasıyla birlikte; arma bir süre daha kullanılmaya devam etmiştir (Özdemir, 1997: 160).

Cumhuriyet Arması'nın gerekliliği TBMM Zabıt Ceridesi'nin yetmiş ikinci içtimasında; altın ve madeni para basımı dolayısıyla görüşlmeye başlanmıştır. Yıkılan Osmanlı Devleti'nin muayyen bir işareti olmadığı, armasının bulunmadığı ifade edildikten sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin de bir armasının bulunmadığı vurgulanmıştır. Cumhuriyet Arması'nın tespitinin zaman alabileceği düşüncesinden hareketle altın ve madeni para basımında kullanılmak üzere çeşitli sembol ve tarihlere karar verilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1339: 391-401).

TBMM Zabıt Ceridesi'nin seksen ikinci içtimasında; Cumhuriyet Arması'nın oluşturulmasının ilmî bir özellik taşıdığı, görevlendirilen iki ressamdan hareketle armanın oluşturulamayacağı görüşleri benimsenmiş ve müsabaka sonucunda Cumhuriyet Arması'nın belirlenmesi kararı alınmıştır. Armanın Türklüğü ve Cumhuriyeti temsil edecek şekilleri içermesi gerektiği ifade edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1340: 52-53).

Maarif Vekâleti Hars Müdüriyeti, İcra Vekilleri Heyeti'ne 3 Eylül 1925 tarihli 27611/321 numaralı tezkeresi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin armasının tespiti için bir yarışma açılmasını teklif etmiştir. İcra Vekilleri Heyeti, 9 Eylül 1925 tarih ve 2465 sayılı kararı ile Cumhuriyet Arması'nı belirleyecek bir yarışmanın açılmasına karar vermiştir (Daşdemir, 2006: 64). Cumhuriyet Arması müsabakasına yönelik "Millî Arma Müsabakası Şartnamesi" yayınlanmıştır. Burada on maddeye yer verilmiştir. Şartnamenin üçüncü maddesinde armada kullanılacak simgelerin Türk tarihinden seçilmesi gerekliliği vurgulanmış, onuncu maddede ise ay ve yıldızın armada kullanımının zorunlu olduğu ifade edilmiştir (Millî Arma Müsabakası Şartnamesi, 1926: 3-4).

Cumhuriyet Arması'nın oluşturulması sürecinde; Osmanlı İmparatorluğu armasında bulunan sembollerin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni yansıtmayacağı görüşü özellikle vurgulanmış ve bu sembollerin kullanılmaması noktasında ihtimam gösterilmesi istenmiştir. Hila-

fet ve saltanatın hüküm sürdüğü, yayılma politikasından kaynaklı savaşçı bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti'nin Arması'nda yer alan silah sembollerinin, dini temsil eden simgelerin Türkiye Cumhuriyeti Arması'nda yer almaması görüşü vurgulanmıştır. Yüzyıllar boyu varlığını sürdüren Osmanlı Devleti: ulus kavramının vurgulanmadığı, yönetim biçimi olarak monarşinin hüküm sürdüğü, İslamiyet'ten kaynaklı gaza ve cihata önem veren, sürekli yayılma politikası güden bir imparatorlukken; yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ise: Türk unsuruna dayalı bir ulus-devlet (millî devlet) olarak kurulmuş, saltanatı, hilafeti ve monarşiyi reddetmiş, seküler ve toprağa bağlı (teritoryal) devlet anlayışına sahip laik, demokratik ve kendi anayasası olan Cumhuriyet yönetim şekliyle yönetilen bir devlettir. Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı İmparatorluğu, birçok açıdan farklı özelliklere sahip devletlerdir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı niteliğinde bir devlet olarak görülmemiş ve bu imajdan özellikle kaçınılmak istenmiştir. Modern Türkiye'nin, cumhuriyetin temel niteliklerini, amaçlarını ve kazanımlarını, Türk ulusal kimliğine dair tarihî ve kültürel hafızayı içeren bir devlet armasının tasarlanmasında karar kılınmış (Özüçetin ve Altınışık, 2012: 337-338), aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin medeniyet perspektifini simgeleyen bir armanın kabulü gereğine işaret edilmiştir (Daşdemir, 2006: 65-66, 99).

Cumhuriyet Arması müsabakasında görevli olan jüri heyetinin 23 Kasım 1926'da gerçekleştirdiği toplantıda, yetmiş eser arasından en fazla oyu alan arma örneklerinden Namık İsmail Bey'in eseri birinci, Muhsin Rifat Bey'in eseri ikinci, Lütfi Bey'in eseri ise üçüncü olarak ilan edilmiştir. Jüri heyeti, Namık İsmail Bey'in arma örneğindeki bazı detayların değiştirilmesi talebinde bulunmuş ve bir hafta süre tayin etmiştir. Namık İsmail Bey armaya son şeklini verdikten sonra armayı jüri heyetinin onayına sunmuş ve arma "Türkiye Cumhuriyeti Devleti Arması" olarak kabul edilmiştir (Daşdemir, 2006: 102-103).

Resim 6: Cumhuriyet Arması Müsabakasında Birinci Olan Arma (Özdemir, 1997)

Kırmızı bir kalkan içerisine konulan armanın merkezinde, ay-yıldız yer almıştır. Ay-yıldızın altında kurt simgesi görülmektedir. Oğuz Destanı'ndan hareketle millî iradenin temsili olarak kurt sembolünün kullanıldığı ifade edilmiştir. Kurdun ayaklarının alt kısmında

ise eski Türk silahlarından kargıya yer verilmiştir. Kalkanın en altında İstiklal Madalyası bulunmaktadır. İstiklal Savaşı'nın ve bu savaşın sonuçlarının temsili adına armada İstiklal Madalyası'nın kullanıldığı belirtilmiştir. Madalyanın içerisinde Türkiye Cumhuriyeti kelimelerinin ilk harflerinin resmedildiği görülmektedir. Kalkanın etrafı başak ve meşe yaprakları ile sarılmıştır. Armanın en üstünde bulunan meşale; Türk milletinin ülküsünü yansıtan, ilime ve eğitime verdiği değeri gösteren bir sembol olarak armada kullanılmıştır (Daşdemir, 2006: 104-105; Özüçetin ve Altınışık, 2012: 339).

Heyet-i Vekile'nin ve Mustafa Kemal Paşa'nın onayına sunulan Cumhuriyet Arması, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmî arması olarak kabul edilmemiştir. Osmanlı Devleti'ne ait arma, tuğra ve kitabelerin kaldırılması sürecinde, Cumhuriyet Arması'nın kullanılması ihtiyacı ortaya çıkmış fakat armanın resmi olarak kabul edilmemesi dolayısıyla süreç istenilen şekilde yürütülememiştir (Daşdemir, 2006: 106, 114).

Maarif Vekâleti'nin arzusu üzerine Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni temsil edecek armanın tespitine yönelik Müdafaa-i Milliye, Hariciye ve Dâhiliye Vekâletlerinden komisyonda bulunacak temsilciler seçilmiştir. 1 Ağustos 1928 tarihinde gerçekleştirilen Cumhuriyet Arması'na yönelik toplantıda herhangi bir karar alınamamıştır. Bu tarihten sonra gerçekleştirilen çalışmalar hakkında bilgi olmamasından ötürü sürecin nasıl devam ettiği bilinmemektedir. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni temsil eden bir Cumhuriyet Arması'nın bulunmamasından hareketle sürecin bir sonuca varamadığı anlaşılmaktadır (Daşdemir, 2006: 116-117, 121). Türk bayrağındaki ay-yıldızın arma olarak kullanımı benimsenmiştir. Pasaportlar ve kimlik kartları da bu şekilde düzenlenmiştir (Pâkalın, 1971).

Sonuç

Semboller, ulusun ortak geçmişinden, örf ve âdetlerinden, kültüründen hatta dünyaya bakış açısından hareketle geçmişin hafızasını ulus bilincine demirleyen hafıza figürlerinden biridir. Bir diğer tabirle insanları bir arada tutan uluslara ait, ulusları yansıtan göstergelerdir. Semboller aynı zamanda ulusal kültürün unutulmaması kadar dönemin şartlarına göre yeniden inşa edilmesi açısından da işlevseldir. Bu bağlamda semboller toplumsal bellekte hem geçmişe hem de geleceğe yönelik iki amaca hizmet etmektedir: Ulusun tarihî ve kültürel birikimlerini ortaya koymak bakımından geçmişe; dilek ve ideallerini ortaya koymak adına bugüne ve geleceğe yönelik müktesebatı oluşturmaktadır. Dolayısıyla sembollerin güçlü, güvenilir olması, ulus kimliğini desteklemekte, ulus imajını olumlu yönde şekillendirmektedir.

Güçlü görsellikleri barındıran semboller, toplumun içsel ve dışsal faktörlere göre süreklilik ve değişim gösteren anlamlara sahiptir. Bu bağlamda bazı görsel semboller, işlevselliği açısından anlamını yitirirken bazıları geçmişinden daha farklı siyasî ve kültürel bağlamlar kazanmaktadır. Armalar, bu bağlamların gözlemlenebileceği, tarihî ve kültürel hafızanın ulusal kimliğe taşındığı siyasî ve kurumsallaşmış sembollerdir. Armalar aracılığıyla ulusun geçmişine yönelik birikim ve tecrübeleri korunurken, aynı zamanda hâkimiyeti sembolize etmesi adına uluslararası iletişim rolü de tesis edilmektedir.

Tarih boyunca kurulan Türk devletlerinde, Batılı anlamda arma kullanımı görülmemek-

le birlikte; toplumu, devleti ve hâkimiyeti yansıtan arma nev'inden karakteristik semboller kullanılmıştır. Kutsal kabul edilen yırtıcı kuşlar, üretimin sembolü başak ve meşe yaprakları, Türklere ait eski askeri teçhizat, kurt sembolü... vb. kullanılan simgeler arasında yer almaktadır. Türk devletleri iktidar ve hâkimiyet alameti olarak kendi sembollerini belirlerken öteki olarak addettiği Avrupa tarafından armalar aracılığıyla da resmedilmiştir. Batılı arma koleksiyonlarında, Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik yapılan armalarda, padişah sarığı, hilal, ay-yıldız, yıldızlar, tuğ, hilalli tuğ, tuğra gibi semboller kullanılmış; Türklüğe yönelik ve imparatorluğu yansıtan unsurlar tercih edilmiştir. İmparatorluğu dair Batılı arma çalışmalarının, Kırım Savaşı sonrasında Osmanlı'da modern anlamda arma çalışmalarını etkilediği düşünülmektedir. Bu süreç aynı zamanda Osmanlı'nın kurumsal olarak batılılaşmaya başladığı döneme tekabül etmektedir. Nitekim Sultan II. Abdülhamid döneminde son hâlini alan ve olarak toplumun geçmişine ve değerlerine, devletin karakteristik özelliklerine dayalı Osmanlı Arması, devlet-toplum ilişkisini yeniden tanımlama ve Osmanlı topraklarını bütün tebaayı kapsayacak şekilde anayurda dönüştürme çabasının bir ürünü Osmanlı modernleşmesinin izdüşümünü teşkil etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde arma sorunu gündemini korumuştur. Yeni kurulan Türkiye için devlet arması çalışmaları, cumhuriyet devrimleri ve ulus devlet niteliklerini çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bir diğer tabirle Cumhuriyet Dönemi arma çalışmasından beklenen Türk toplumunun köklü hafızası ile muasır medeniyetlere erişme gayesinin harmanlanması olmuştur: Türklük ve Batıcılık. Türk devletlerinde kutsal kabul edilen unsurların ve arma nev'inden kullanılan sembollerin yeni devletin armasında yer alması olumlu görülmüştür. Batılı arma koleksiyonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nu sembolize eden simgelerin, yeni Türk Devleti arma çalışmalarında da yer verildiği görülmektedir.

Cumhuriyet Arması meydana getirilirken dönemin siyasi ve kültürel sürecinden kaynaklı, Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nin devamı olarak algılanması istenmemiştir. Bu yüzden Osmanlı Arması'nda yer alan unsurların, Cumhuriyet Arması'nda kullanılmaması durumu söz konusu olmuştur. Cumhuriyet Arması'nda Türklüğe yönelik unsurların, sembollerin tercih edilmesi; Türk ulusunun geçmişinden, hatıralarından hareket edilmesi arzu edilmiştir. Ay-yıldız sembollerinin kullanımı zorunlu tutulmuştur. Müsabaka sonucunda birinci seçilen Namık İsmail Bey'in Cumhuriyet Arması, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmi arması olarak kabul görmemiş ve Cumhuriyet Arması oluşturulması süreci sonuçsuz kalmıştır.

Cumhuriyetin 100. yılını geride bıraktığımız bu yıllarda Türkiye Cumhuriyeti, Türk tarihinin bütün devirlerini kapsayacak şekilde resmi bir devlet arması bulunmamaktadır. Geniş coğrafyalarda farklı toplumlarla iletişim içerisinde olmuş ve olan Türk toplumu, zengin ve geniş bir kültürel hafızaya sahiptir. Cumhuriyetin yeni yüzyılında bu hafızanın kurumsallaşması ve devlet armasıyla taçlanması çalışmanın somut sonuçlarını oluşturmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus imajı açısından da toplum tarafından kabul gören, uluslararası arenada Türklüğün temsilini sağlayacak bir armanın kabulü önem arz etmektedir.

Notlar

1. Ongun kavramı Moğollarda daha çok kullanılan totemizmle ilgilidir. Lakin ortak coğrafya kültürü bağlamında Türk sembol hafızasını da beslemiştir (İnan, 1980: 17-20).
2. Kurt başlı sancaklar Göktürk Devleti yıkıldıktan sonra da unutulmamış, Çin İmparatorları Türk kavimlerine kağan unvanları verecekleri zaman kurt başlı bayrak ve bir davul vermişlerdir (Ögel, 2010: 40).
3. Farklı koleksiyonlarda yer alan Osmanlı Devleti'ne yönelik arma denemeleri resimleri, Erol Çetin'in "Avrupa'da Osmanlı İmparatorluğunun Heraldik Görüntüsü 'Heraldičko Prikajuvane Na Osmanskata İmperiya Vo Evropa'" ve Emir O. Filipović'in "Imagining the Arms of the Ottoman Empire in Early Modern Europe" adlı çalışmalardan alınmıştır.
4. Farklı koleksiyonlarda yer alan Osmanlı Devleti'ne yönelik arma denemeleri, Erol Çetin tarafından Rusçadan Türkçeye çevrilen "Avrupa'da Osmanlı İmparatorluğunun Heraldik Görüntüsü 'Heraldičko Prikajuvane Na Osmanskata İmperiya Vo Evropa'" çalışmasıyla hem Batılı devletlerin Osmanlı Devleti'ne bakış açısını göstermekte hem de Osmanlıda armacılık çalışmalarıyla kurulacak bağ açısından önem arz etmektedir.
5. Abdülaziz 1876 senesinde tahttan indirilmiş, V. Murat ise sağlık problemleri sebebiyle hükümdarlık yapamamıştır. Meşrutiyetin ilanı şerhine bağlı bir şekilde tahta çıkarılan II. Abdülhamit (İpşişli, 2014: 90), sadece idari açıdan değil aynı zamanda içtimai ve ekonomik yönlerden de Osmanlı İmparatorluğu'nun zorlandığı bir yılda tahta çıkmıştır. Balkanlardaki sorunlar, Ermeni meselesi II. Abdülhamit'in tahta çıkışı ile yüzleşmek zorunda kaldığı siyasi meselelerden bazılarıdır (Eviz, 2014: 51).
6. Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye Kapısındaki Osmanlı Devlet Arması (Mülayim, 1991: 382).

Araştırma ve yayın etiği beyanı: Bu makale, orijinal veriler temelinde hazırlanmış özgün bir araştırma makalesidir. Daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olup başka bir yere yayımlanmak üzere gönderilmemiştir. Yazar, araştırma sürecinde etik ilkelere ve kurallara uymuştur.

Yazarların katkı düzeyleri: Makale tek yazarlıdır, yazarın katkı düzeyi %100'dür.

Etik komite onayı: Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Finansal destek: Bu araştırma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Çıkar çatışması: Bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Research and publication ethics statement: This article constitutes an original research paper based on original data. It has neither been published previously nor submitted for publication elsewhere. The author has adhered to ethical principles and guidelines throughout the research process.

Authors' contributions: The article is single-authored.

Ethics committee approval: Ethical committee approval is not required for this study.

Financial support: No financial support was obtained for this research.

Conflict of interest: There are no potential conflicts of interest related to this study.

Kaynakça

- Ahmed Cevad. (1882). *Tarih-i Askerî-i Osmanî*. Kırkanbar Matbaası.
- Afetinan, A. (1983). Türkiye Cumhuriyeti Devleti. *Belleten*, 47(188), 903-928.
- Aksoy, M. (2011). Tarihi kültürel süreç içinde dil-kimlik ve Türk damgaları. *Türk Yurdu*, 288, 133-140.
- Alkan, M. Ö. (2004). İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e modernleşme ve ulusçuluk sürecinde eğitim. *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si* (73-242) (K. H. Karpat, Der.) İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Arslanel, M. N., Eryücel, E. (2011). Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 1-20.

- Assmann, J. (2001). *Kültürel bellek* (A. Tekin, Çev.) Ayrıntı.
- Can, S. (2000). Osmanlı Arması'nın oluşumu ve unsurları. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 24(1), 77-90.
- Cohen, P. A. (1999). *Topluluğun simgesel kuruluşu* (M. Küçük, Çev.) Dost.
- Connerton, P. (2014). *Toplumlar nasıl anımsar?* (A. Şenel, Çev.) Ayrıntı.
- Çetin, E. (2015). Avrupa'da Osmanlı İmparatorluğunun Heraldik görüntüsü. *Art-Sanat Dergisi*, 4, 175-204.
- Dağgeçen, Ö. (2011). *Siyasal simgelerin siyasal kültür ve toplum üzerine etkileri (Mersin Örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Daşdemir, F. (2006). *Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde arma konusu ve sonucu* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Deringil, S. (1993). The invention of tradition as public image in the Late Ottoman Empire, 1808 to 1908, *Comparative Studies in Society and History*, 35(1), 3-29.
- Deringil, S. (2002). İktidarın sembolleri ve ideoloji-II. *Abdülhamit Dönemi (1876-1909)* Yapı Kredi.
- Derman, M. U. (2012). Tuğra maddesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (41. Cilt içinde 336-339).
- Durmuş, İ. (2012). Türkler'de armaların ortaya çıkışı ve yayıldığı sahalılar. *Milli Folklor*, 84, 52-54.
- Durkheim, E. (2005). *Dini hayatın ilkel biçimleri* (F. Aydın Çev.) Ataç.
- Eyice, S. (1991). Ayyıldız maddesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (4. Cilt içinde 297-298).
- Eviz, V. (2014). *II. Abdülhamit Han döneminde Ermeni meselesi üzerinde Osmanlı-İngiliz siyasi mücadeleleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Filipović, E. O. (2023). Imagining the Arms of the Ottoman Empire in Early Modern Europe, T. Hiltmann and L. Hablot (Eds.) *Heraldic Studies* (pp. 131-136) Thorbecke.
- Gencer, B. (2008). *İslam'da modernleşme (1839-1939)* Lotus.
- Güllüdağ, N. (2015). Türklerde damga geleneği ve Nogay Türklerinin damgaları üzerine bir inceleme. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 132-150.
- Güntan, Ç. (2007). *II. Abdülhamit döneminde imparatorluk imajının kamu yapıları aracılığı ile Osmanlı kentine yansıtılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Halbwach, H. (1992). *On collective memory* (L. A. Coser, Trans.) The University of Chicago.
- Hamilton, E. (2016). *Mitologya* (Ü. Tamer, Çev.) Varlık.
- Huyssen, A. (1999). *Alacakaranlık anıları* (K. Atakay, Çev.) Metis.
- İlhan, M. E. (2018). *Kültürel bellek sözlü kültürden yazılı kültüre hatırlama*. Doğu Batı.
- İpşirli, M. (2014). Sultan II. Abdülhamid'i tahta çıkaran ve tahttan indiren fetvalar. *Sultan II. Abdülhamid ve dönemi*, (89-98) (C. Yılmaz, Yay. Haz.) Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür.
- Jabrayilov, E. (2023). *Görsel iletişim bağlamında devlet armalarının tasarım ilkeleri açısından incelenmesi* (Türk Dünyası Devletleri) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kandemir, S. (2022). Kültürel Bellek Aktarıcısı Olarak Instagram: TRT Arşiv Örneği. *TRT Akademi*, 7(14), 82-103. DOI: 10.37679/trta.1010508
- Küçük, C. (1988). Abdülhamid II maddesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. Cilt içinde 216-224).
- Matlin, M. W. (1992). *Psychology*. Harcourt Brace Jovanovich College.
- Mert, O. (2008). Öngöt mezar külliyesi ve külliye de bulunan damgalar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 36, 281-305.
- Millî Arma Müsabakası Şartnamesi*. (1926) İktisat.
- Mutman, M. (2017). Gilles Deleuze'un sinema felsefesi. *Sanatta Hafızanın Biçimleri*, M. Babacan Bursalı (Ed.) Küre. 43-68.
- Mülayim, S. (1991). Arma. *TDV İslâm Ansiklopedisi Cilt 3. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi*.
- Orkun, H. N. (1939). Eski Türkler'de Kartal Arması. *Türklük*, 2(7), 29-34.
- Ögel, B. (1984). *Türk kültür tarihine giriş VI*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu -Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi (Kaynakları ve açıklamaları ile destanlar) II. Cilt*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - Türk Tarih Kurumu.
- Özbek, N. (2002). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet-Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*. İletişim.
- Özdemir, K. (1997). *Osmanlı Arması*. Dönence.
- Özüçetin, Y., Altınışik, A. H. (2012). Maarif vekâletinin 1927 yılı Türkiye arması müsabakası Turkish Coat of Arms Contest Held By The Board of Education in 1927. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(22), 332-345.
- Pâkalın, M. Z. (1971). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. Milli Eğitim.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Yetmişikinci İctima, 22 Kânunuevvel 1339 Cumartesi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Seksenikinci İctima, 12 Kânunusani 1340 Cumartesi.
- Turan, O. (1945). *Eski Türklerde okun hukuki bir sembol olarak kullanılması 35 sayılı Belleten'den ayrı basım*. Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1941). Tuğra ve pençeler ile ferman ve buyuruldulara dair. *Belleten*, 5(17-18), 101-157.
- Yaman, H. (2021). İnsan neden unuttur? Düşünsel bir figür olarak unutmaya sorunsalı. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 31, 613-630.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).